

Кирдан Богдан Васильович,
завідувач кафедри
цивільного права та процесу
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) зумовлює принципові зміни у характері цивільних правовідносин, пов'язаних із обробкою персональних даних фізичних осіб. Системи ШІ дедалі активніше інтегруються в процеси прийняття рішень у сферах, що безпосередньо впливають на реалізацію цивільних прав: кредитування, страхування, працевлаштування, надання медичних та освітніх послуг. За таких умов дослідження впливу ШІ на реалізацію права на захист персональних даних набуває особливої актуальності для цивілістичної науки.

Право на захист персональних даних є особистим немайновим правом фізичної особи, що впливає із конституційного права на недоторканність особистого і сімейного життя (ст. 32 Конституції України) та деталізується у ст. 301 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка гарантує право на особисте життя та його таємницю, а також у Законі України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року № 2297-VI [1]. Водночас сучасні системи ШІ на всіх етапах їхнього життєвого циклу нерозривно пов'язані з обробкою значних масивів персональних даних, що зумовлює системні ризики для прав і свобод суб'єктів даних [2, с. 85].

Специфіка впливу ШІ на право захисту персональних даних у цивільних правовідносинах полягає у кількох ключових аспектах. По-перше, системи ШІ здатні здійснювати профілювання фізичних осіб – автоматизовану обробку персональних даних з метою оцінювання певних особистих характеристик фізичної особи, зокрема аналіз або прогнозування аспектів, пов'язаних із виконанням особою професійних обов'язків, економічним становищем, станом здоров'я, особистими вподобаннями, інтересами, надійністю, поведінкою, місцезнаходженням або переміщенням. Таке профілювання може суттєво впливати на правовий статус особи у цивільних правовідносинах, зокрема на її можливість укладати договори на рівних умовах.

По-друге, алгоритмічні рішення ШІ у цивільних правовідносинах створюють проблему так званої «алгоритмічної дискримінації» – ситуації, коли системи ШІ, навчені на історичних даних, що містять дискримінаційні моделі, відтворюють та посилюють існуючу нерівність. Як зазначають А. Є. Шевченко, С. В. Кудін та О. І. Косілова, системи ШІ здатні створювати суттєві загрози для прав і свобод людини і громадянина, зокрема через порушення принципу рівності сторін у цивільних правовідносинах [3, с. 68]. Це безпосередньо порушує принцип юридичної рівності учасників цивільних відносин, закріплений у ст. 1 ЦК України.

По-третє, генеративні системи ШІ створюють принципово нові загрози для особистих немайнових прав фізичних осіб, передбачених главою 22 ЦК України. Зокрема, технології дипфейків¹ (deepfakes) порушують право на власне зображення (ст. 308 ЦК України), право на повагу до гідності та честі (ст. 297), право на недоторканність ділової репутації (ст. 299). Чинне цивільне законодавство не містить спеціальних норм щодо захисту від подібних порушень, що ускладнює захист прав потерпілих.

Регламент Європейського Союзу що встановлює гармонізовані правила щодо штучного інтелекту (Закон про штучний інтелект) – Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), який набув чинності 1 серпня 2024 року, запроваджує ризик-орієнтований підхід до регулювання систем штучного інтелекту, класифікуючи їх залежно від потенційного впливу на здоров'я, безпеку та фундаментальні права людини. Зокрема, до категорії високоризикових віднесено системи, що використовуються у сферах оцінювання кредитоспроможності фізичних осіб, працевлаштування, освіти, доступу до публічних і приватних послуг, а також правоохоронної діяльності. Для окремих випадків використання таких систем, зокрема органами публічної влади або у ситуаціях, що можуть суттєво впливати на реалізацію фундаментальних прав, передбачено обов'язок проведення оцінювання впливу на фундаментальні права (Fundamental Rights Impact Assessment) відповідно до ст. 27 зазначеного Регламенту [4]. Для України, яка перебуває на шляху європейської інтеграції, імплементація підходів, закріплених у AI Act, є важливою передумовою гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та забезпечення належного рівня захисту прав людини у процесі впровадження технологій штучного інтелекту.

¹ Діпфейк (англ. *deepfake*; конкатенація слів *deep learning* («глибоке навчання») та *fake* («підробка»)) – методика синтезу зображення людини, яка базується на штучному інтелекті. Використовують для поєднання і накладення одних зображень та відео на інші зображення або відеоролики [6].

Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р, визначає правове регулювання та етику серед дев'яти пріоритетних сфер розвитку ШІ, однак має переважно декларативний характер і не створює конкретних правових механізмів захисту цивільних прав осіб від ризиків, пов'язаних із застосуванням ШІ [5].

На підставі проведеного аналізу можна визначити першочергові напрями вдосконалення цивільного законодавства у цій сфері. Насамперед необхідно доповнити ЦК України спеціальними нормами про захист особистих немайнових прав фізичних осіб від порушень, пов'язаних із застосуванням ШІ, зокрема нормами про відповідальність за створення та поширення дипфейків, що порушують право на зображення, честь та гідність. Крім того, слід законодавчо закріпити право особи на отримання пояснення алгоритмічного рішення ШІ, яке впливає на її цивільні права, та право на оскарження такого рішення, що кореспондує з конституційним правом на судовий захист (ст. 55 Конституції України). Нарешті, необхідно визначити цивільно-правові засади відповідальності за шкоду, заподіяну системами ШІ у цивільних правовідносинах, з чітким розмежуванням відповідальності між розробниками, операторами та користувачами таких систем.

Отже, технології ШІ створюють якісно нові виклики для системи захисту цивільних прав фізичних осіб, що потребує комплексного оновлення цивільного законодавства з урахуванням як національних конституційних стандартів, так і міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
2. Кожухар О. Правове регулювання систем штучного інтелекту та захист персональних даних: лінії взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2025. № 16. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2025.16.80-87>
3. Шевченко А. С., Кудін С. В., Косілова О. І. Вплив штучного інтелекту на реалізацію прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Legal Bulletin*. 2023. С. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2023-08-65-74>
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act). OJ L 2024/1689, 12.07.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng>
5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p>
6. Дипфейк: Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D1%84%D0%B5%D0%B9%D0%BA>